

TERZIJDE

=====

NTG : "HET GEZIN VAN PAEMEL" IS ONVERWOESTBAAR

Idyllisch als op een schilderij van Millet strekt zich een volgroeid korenveld uit voor het oog van het publiek. De opgaande zon zet alles in pastelkleuren, hoevegeluiden klinken van over de kim. Een naarstige boerenfamilie is al uren aan het werk.

De toon van deze aanzet is bedrieglijk. Al snel blijken allerlei spanningen het leven van de familie Van Paemel te ondermijnen. De gezelligheid, gesuggereerd door de grote boerentafel met op één kant huisraad, melkkruiken en een Heilig Hartbeeld, is onbestaand. Boer van Paemel, al getekend door de slechte tijden, heeft het moeilijk met het verkroppen van een werkloze oudste zoon, een kwezel van een dochter en de verkeerde vrijer voor zijn tweede dochter. Bovendien komt er een oproepingsbevel voor de jongste zoon en dit middenin de oogsttijd. De wrevel zit evenwel dieper : het is een botsing tussen levensopvattingen, tussen eeuwen van de menselijke geschiedenis, tussen het opkomende stadsproletariaat zoals het vertegenwoordigd wordt door de ontslagen ijzergieter Edward en een trotse boer die werkvolk veracht; tussen de natuurmens Masco, een ongeletterde stroper (lees : jager) die enkel gehoorzaamt aan de simpele wetten van de natuur — solidair met soortgenoten, onverbiddelijk voor prooi en vijand (oog om oog) — en een boer die buigt voor menselijke plicht en wet en traditie. Geen wonder dat de vitale Cordula valt voor die charmante levensgenieter.

De familiale onenigheid uit het eerste bedrijf verzinkt in het niets bij het onheil dat het gezin Van Paemel in het tweede bedrijf overvalt. Ook dat is weer heel bedrieglijk aangebracht door een vrolijk fietsend gezelschap : de landheer Baron de Villermont de Wilde, diens vrouw, zoon en toekomstige schoondochter. De komische noot die ze ongewild aanbrengen verzacht voor de toeschouwer het monsterlijke van de eisen van de barones, het misdadige brein achter de gehele opzet, en de aanstootgevende minachting waarmee zoon Maurice en schoondochter hun pachters benaderen. We vernoemen maar de perversiteit waarmee de barones het jongste boerenmeisje, Romanie, keurt en goed bevindt als kamermeid voor haar Maurice. Die perversiteit realiseert het publiek zich maar ten volle als in het derde bedrijf blijkt dat Maurice zijn versie van de *ius primae noctis* heeft opgeëist van het naïeve wicht.

In het voorlaatste bedrijf is er zelfs van de schijn van een bucolisch platteland geen spoor meer. De cirkel van rampen die het gezin Van Paemel overvallen moest is rond. De vader somt zijn schandes op voor de pap sloeberende dorpspastoor : een zoon in de nor wegens stakingsgeweld, een andere als deserteur naar Amerika gevlucht, een zoon door een dodelijke ziekte geveld, een dochter van huis weggelopen met haar stroper, zijn jongste met schande overdekt, een zieke vrouw. De pastoor is een hemelgerende zwakkeling die zijn machteloosheid en zijn verknochtheid aan de heren telkens weer verbergt achter een zalvende "God zal 't u lonen ... later". Hij haalt er bovendien de laatste dochter weg voor het klooster.

Het verpauperde oude echtpaar blijft eenzaam achter. De pachthoeve hebben ze moeten verlaten, alle kinderen zijn de ellende ontvlucht of dood. De moeder draagt haar innerlijke lijden in stilte. Haar pijnlijke gang en het constante schuddebollen weerspiegelen haar psychische ellende. Vader Van Paemel houdt zich vast aan de laatste strohalmen van zijn koppige trots. Hij is een rots van Vlaamse onverzettelijkheid, maar achterhaald, ondergraven, meelijwekkend.

En dan is er het hartverscheurende slotbeeld : de oudste zoon Edward, ontslagen uit de gevangenis, komt aarzelend afscheid nemen : hij trekt met vrouw en kinderen naar Amerika, zijn broer Kamiel, Masco en Cordula achterna, een hoopvollere toekomst, the American Dream tegemoet. Alles is nog niet verloren voor de jonge generaties. Maar boer Van Paemel beseft het failliet van zijn bestaan. Waar moeder troost en liefde put uit haar kleinkind, rest er Van Paemel enkel zijn hakblok, waarop hij met een koppige regelmaat houtblokken klieft, plots een stilte, nog een driftig staccato en dan niets meer. Hij omarmt het blok, het werk, de zin van zijn bestaan en legt er gebroken, zich overgevend aan het lot, zijn hoofd op. Dat broze beeld, als geen andere, grijpt je naar de keel.

Daar is het de acteurs, regisseur Dirk Tanghe en (ooit) Cyriel Buysse om te doen. Het noodlot is des mensen. De tragedie Van Paemel is een eeuw oud (de brief van Kamiel uit Amerika is gedateerd 1892), maar in wezen is er weinig veranderd, hooguit heeft het drama zich geografisch verplaatst. Onderdrukking, rampspoed zijn van alle tijden en blijven de meest menselijke emoties van compassie en onmacht oproepen.

Regisseur Tanghe weet het naturalisme te ontdoen van zijn overladenheid door terug te grijpen naar de wortels ervan : een nietsontziend realisme dat elke ethische verlegenheid negeert. Van die realiteit behoudt hij de kern : het vertrap-

"Het Gezin van Paemel" door het NTG. Op de foto : Lieve Moorthamer

pen van ieder menselijk recht. De veruiterlijking van dat principe symboliseert hij, stileert hij. De boerenwoning wordt gereduceerd tot een tweedelige, reusachtige tafel die in het land verankerd zit. Dat land domineert de scène en het leven erop. De Tolhuisruimte biedt de gedroomde mogelijkheden voor de creatie van een lage lucht en uitgestrekte landerijen. De kledij draagt het Tanghela-label : variaties op de blauwe boerenkiel voor de pachters, wijnrood en beige tinten voor de kasteelheren (verklaart dat hun voorkeur voor de roodharige Romanie ?), Masco in het groen, Edward met een gestileerd stadspak.

De pastorale van kleur en klank benadert de perfectie in de subtiel-symbolische of contrasterende achtergrondgeluiden : droeve of beierende klokken, een blaffende kettinghond, ijzige stiltes, feestgeluiden die zo typisch zijn voor Buysse en in de belichting die het kleurenpalet zowel als de dood (van de zielepoot Desiré) weet te suggereren. In dat kader geven vijftien acteurs op een uiterst precieze manier gestalte aan de miriaden schakeringen van eenzaam-

heid, ontmenselijking, verslagenheid, woede en wanhoop die doorheen het stuk zinderen.

De volle zaal en de aanhoudende staande ovatie waren ten volle verdiend.

Patrick VANLEENE

Het Gezin van Paemel van Cyriel Buysse door het N.T.G. Regie : Dirk Tanghe;
Decor : Steven Demedts; Kostuums : Paula Dumont; Licht : Jaak van de Velde.
Met o.m. Jef Demedts als Van Paemel en Lieve Moorthamer als zijn vrouw.
Première : 30 maart 1991.